

DATE PRIVIND PARTICIPAREA TRANSILVANIEI LA EXPOZIȚIA MONDIALĂ DE LA VIENA (1873)

Ideea organizării unor expoziții industriale apare în Europa, încă înainte de 1848, odată cu progresele înregistrate de dezvoltarea industriei.

După 1848, expozițiile industriale au început să ia proporții mai mari, prin participarea mai multor state. Așa a fost expoziția de la Londra, din anul 1851, și 1862, apoi expoziția de la Paris din 1855 și 1867¹.

Inceputurile organizării expoziției mondiale de la Viena, din 1873 se fac încă din 1871, când împăratul Franz Iosef l-a însărcinat pe baronul Schwarcz Senborn să deschidă un birou de organizare². Drept loc pentru expoziție a fost ales Praterul. Sala construită special pentru expoziție se înfățișa ca o galerie lungă în două părți, avînd ca punct central Rotonda. Prin această formă a construcției, s-a rezervat un spațiu expozițional cît mai mare, cu o împărțire judicioasă și care să aibă un aspect plăcut. Expoziția mondială de la Viena era proiectată a fi de cinci ori mai amplă decît ultima, cea din 1867 de la Paris, și de 12 ori mai mare decît cea din 1863 de la Londra³.

Toată expoziția a fost împărțită în 26 de grupe, organizată pe categorii de exponate⁴. În afară de acestea, existau și expoziții complementare, ca de pildă cea de istoria culturii, expoziția de utilizare practică a deșeurilor, expoziția instrumentelor muzicale din Cremona etc. Un loc de seamă îl ocupau expozițiile temporare, ca de la cea a florilor, expoziția de animale etc.

Din punct de vedere economic, perioada de după 1867 marchează, în Transilvania, o dezvoltare a forțelor și relațiilor capitaliste și, în general, o intensificare a producției și circulației mărfurilor. În aceste condiții, participarea la expoziție a solicitat o serie de organizații economice industriale precum și mulți particulari.

¹ *Magyar Polgár*, nr. 89 din 19 aprilie 1873, p. 2.

² *Telegraful Român*, nr. 63 din 5/17 august 1873, p. 212; nr. 89 din 19 aprilie 1873, p. 2.

³ *Magyar Polgár*, nr. 89 din 19 aprilie 1873, p. 2.

⁴ I. Mineritul și metalurgia; II. Agricultura: viticultura și cultivarea fructelor, horticultura și mașinile agricole; III. Industria chimică; IV. Articole alimentare și de lux; V. Industria țesătoriei și îmbrăcămînții; VI. Industria pielii și cauciucului; VII. Industria metalurgică; VIII. Industria lemnului; IX. Industria pietrei, ceramicii și sticlei; X. Articole de mercerie; XI. Industria hîrtiei; XII. Artele grafice și desenul; XIII. Mașini și mijloace de comunicație; XIV. Instrumente științifice; XV. Instrumente muzicale; XVI. Arta militară; XVII. Marina; XVIII. Arhitectura și ingineria civilă; XIX. Locuințe civile; XX. Locuințe țărănești; XXI. Industria casnică; XXII. Învățămîntul; XXIII și XXIV. Expoziții temporare.

În privința participării transilvănenilor la expoziția din 1873, în rîndul conducătorilor românimii din Transilvania s-au conturat două curente deosebite, unul fiind pentru participare, celălalt împotriva participării. Gruparea care, în frunte cu Gh. Barițiu, a lansat în rîndul românilor lozinea industrializării, era pentru participarea la expoziție. În acest sens au apărut articole în coloanele revistei *Transilvania*, militînd pentru „a participa la espozițiunea universală cu obiecte diverse, precum produse de ale naturii, de agricultură, manufacture, fabricate, artefacte, chiar și de literatură. ... a se face cunoscut lumii încă și la una ocaziune extraordinară cum este acesta? Sînt în lume mai multe popoare, și chiar indivizi de înaltă cultură, cari încă nici pînă astăzi nu știu, necum de limba și literatura, dar nici de existența poporului daco-romănesc ...”, scrie revista *Transilvania*⁵.

Cealaltă grupare era pentru neparticiparea cu exponate, dar socotea utilă vizitarea ei de toți cei interesați în economie, industrie etc.⁶.

În ciuda diferenței de opinii la fruntașii politici români, interesele economice ale burgheziei și-au spus și de astă dată cuvîntul. Participarea transilvănenilor a fost neașteptat de mare, între cei ce expuneau un loc de seamă avîndu-l meseriașii și manufacturieri români din Transilvania, subliniind, cel puțin în parte, locul ocupat de ei în viața economică a Transilvaniei. Burghezia românească, care a demonstrat încă la expoziția de la Brașov, din anul 1862, faptul că românii transilvăneni constituie o masă de mare însemnătate, a făcut și de data aceasta dovada faptului că românii, prin industria și comerțul lor, ocupă un loc bine determinat în viața economică a Transilvaniei.

În Transilvania, lucrările pregătitoare erau efectuate de comitetele locale, înființate în 1872. Aceste comitete locale erau organizate pe secții; articolele industriale, acolo unde existau, erau adunate de camerele de industrie, iar produsele agricole de asociațiile economice. Cunoaștem asemenea centre de colectare la Brașov, Sibiu, Tg. Mureș, Cluj⁷.

Comitetul care reprezenta Transilvania la Viena avea trei membri conducători: președintele, vicepreședintele Finály Henrik, cunoscutul istoric și colaborator al Muzeului Ardelean și un notar. Gámán Vilmos a fost ales inspector al expoziției mondiale, însărcinat cu reprezentarea intereselor expozanților din Transilvania. El era totodată conducătorul centrului de colectare din Cluj.

Cheltuielile de transport erau plătite numai pînă la centrele de colectare, de unde transportul pînă la Viena se făcea gratuit. Puteau să se prezinte ca expozanți atît persoane particulare, cît și grupuri: astfel, grupul Erdélyi Gazdasági Egylet (Asociația Economică Ardeleană) a organizat o expoziție colectivă. Grupurile care expuneau colecții mari se bucurau de anumite avantaje materiale.

Expozanții individuali plăteau o taxă ce acoperea costul locului de expunere, taxa pentru vitrine, pentru instalarea și împodobirea lor, precum și costul confecționării afișului. Vizitarea expoziției era gratuită⁸.

⁵ *Transilvania*, nr. 8 din 1873.

⁶ *Albina*, nr. 29 din 22 aprilie/4 mai 1873.

⁷ *Magyar Polgár*, nr. 92 din 23 aprilie 1873, p. 2.

⁸ *Idem*, nr. 39 din 13 februarie 1873, p. 2.

Condițiile amintite asigurau expozanților transilvăneni o situație foarte avantajoasă: ele dădeau posibilitatea de a prezenta lumii produsele industriei și agriculturii locale, iar expozanții să cunoască ei înșiși produsele provenite din alte țări mai avansate. Din Transilvania, la această expoziție erau reprezentați bineînțeleși mulți, mici meseriași.

Inițial, comitetul de organizare din Transilvania a hotărât ca în centrele de colectare să se organizeze câte o expoziție cu obiectele adunate, înainte de a le transporta la Viena.

Aceste expoziții nu au avut însă loc, din lipsă de timp, deși ele ar fi fost deosebit de utile pentru meseriași, agricultorii, negustorii autohtoni, care ar fi cunoscut măcar o mică parte a materialului și, pe lângă aceasta, taxele de intrare ar fi acoperit cheltuielile de transport pentru cițiva meseriași care ar fi putut vedea expoziția mondială.

Despre expozanții transilvăneni și succesele lor aflăm din paginile revistelor ilustrate editate cu ocazia expoziției. Aceste reviste au apărut în mai multe limbi cu câteva luni înainte de deschiderea expoziției și îi înștiințau de-a lungul întregului an pe cei interesați despre pregătirea expoziției, despre influența pe care a avut-o, despre principalele evenimente, despre compoziția juriului internațional. Din Transilvania au făcut parte în juriu Paget János, conducător al asociației vinicole din Cluj, și Nagy Ferencz, președinte al Asociației Economice din județul Turda-Arieș, fotografal bistrițan Koller Károly, profesorul Schuller, Sziklay Frigyes și Schokterus Károly, ambii din Sibiu⁹.

Fiecare juriu urma să atribuie câte cinci medalii și diplome. Diplome de onoare (Ehrendiplom), constituind distincția maximă, era atribuită numai în semn de recunoaștere a unor merite excepționale. „Medalia progresului” (Fortschritts Medaille), rezervată celor care au adus ceva nou față de expozițiile anterioare, dînd dovadă deci de spirit de progres. În cadrul medaliei pentru merit (Verdienstmedaille), existau mai multe trepte: medalia pentru bunul gust (Medaille für guten Geschmack) se dădea pentru aranjarea și expunerea cu gust a obiectelor; medalia pentru artă (Kunst-Medaille) răsplătea lucrările deosebite din domeniul sculpturii și picturii, iar ultima treaptă, diploma de merit (Anerkennungsdiplom) recunoștea meritele acelora care, cu toate că au expus obiecte remarcabile, nu au putut obține medalia de merit, avînd rivali mai iscusiți¹⁰.

În cea dintîi grupă expozițională figurează mineritul și metalurgia. Aici găsim reprezentate centrele cele mai de seamă ale bogățiilor de subsol din Transilvania. Oficiul montanistic din Petroșani a expus cărbune de pămînt de formație oligocenă și o piramidă din cărbune de pămînt. Pe perete, era afișată o secțiune transversală a aripei de nord a bazinului carbonifer oligocen din Valea Jiului. Produsele expuse ale minelor de cărbune de pămînt din Reșița și Șteierdorf erau: cărbunele negru din liasic, rocile auxiliare și fosilele aflate în interiorul stratului, bucăți frumoase de cărbune negru pur, cocs natural și artificial și, în sfîrșit, produse rezultate din distilarea uscată a cărbunelui de pămînt

⁹ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 17 din 26 iunie 1873, p. 201.

¹⁰ *Magyar Polgár*, nr. 196 din 28 august 1873, p. 2; *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 15 din 19 iunie 1873, p. 176.

(benzină, unsoare de căruță, țiței și ulei de parafină de mare puritate). Pe pereți se găsea schița geologică și geografică a teritoriului minei carbonifere din Reșița și Șteierdorf. Tot aici se aflau expuse mostre de cărbune de pământ din minele de la Dognecea și Oravița. Aceste mine formau proprietatea Societății căilor ferate de stat imperiale și regale¹¹. Dintre exponatele industriei miniere băimărene, pe lângă alte produse, cele mai frumoase erau minereurile cristalizate, printre care se găseau splendide exemplare de barită, tetradit compact, antimonit¹².

Întreprinderile metalurgice hunedorene au prezentat un furnal înalt care producea fier brut și turnat; rafinăriile de fier de la Cugir și Sebeșul au expus fier brut pur, fier comercial și excelente minereuri de fier.

Din județul Maramureș, la expoziție s-a prezentat atelierul metalurgic din comuna Iapa (Sighet), care prelucra fierul brut de la Valea Albă¹³ sub formă de fier comercial, expunând sape, lopeți, topoare, pluguri, coase de bună calitate. Întreprinderea din Păduroi, care producea fontă, a adus în expoziție cuptoare de gătit și sobe de încălzit, mașină de sfărâmat porumb, un plug și schița tehnică a topitoriei de fier¹⁴. Nu lipsea din expoziție nici mineritul metalifer de la Săcărîmb și Roșia Montană.

Lista premiilor atribuite în cadrul acestei prime grupe, a mineritului și metalurgiei, ne informează că au mai luat parte și au primit distincții următoarele unități: Societatea anonimă minieră și metalurgia din Brașov, direcția minieră din Cluj și întreprinderea minelor de cupru de la Bălan, care au obținut medalia pentru progres. Colecția de mine-reu aurifer a lui Diószeghi Lajos din Abrud și forja de la Ploscabaia (Hunedoara) au luat diplome de merit, la fel ca seria completă (1000 bucăți) de roci eruptive din Transilvania formind o parte din exponatele trimise de Muzeul Ardelean¹⁵.

Salinele au fost și ele bogat reprezentate la expoziția mondială, fiind una din principalele ramuri ale mineritului transilvănean. Salinele din Slatina, Coștiui și Ocna Șugatag (Maramureș), Ocna-Mureșului, Ocnele Dejului, Turda, Praid și Ocna Sibiului s-au prezentat la expoziție.

Exploatărilor forestiere le era rezervat un pavilion separat. Oficiul fiscal din Maramureș a trimis macheta a patru instalații de transport al lemnului, aflată într-o cutie de sticlă pe soclu de ghips cu indicațiile necesare: un dig, o linie de transport pentru lemne tăiate, din pădure până în șantier, o linie de transport pentru lemne de foc și un basculator¹⁶. Direcția forestieră fiscală din Cluj a expus și ea o instalație de transport, și anume un jgheab de apă.

Au mai expus Direcția forestieră din Gurghiu și Bistrița.

¹¹ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 15 din 19 iunie 1873, p. 172—173.

¹² *A bécsi Kiállítási Lapok*, nr. 7 din 1873, p. 50 și *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 11 din 6 iunie 1873, p. 124.

¹³ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 14 din 17 iunie 1873, p. 160—161.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Magyar Polgár*, nr. 196 din 28 august 1873, p. 2.

¹⁶ *Kolozsvári Közlöny*, nr. 101 din 3 mai 1873, p. 3.

Cea de a doua grupă expozițională cuprindea agricultura, viticultura, cultivarea fructelor, horticultura și mașinile agricole. Dintre expozanții transilvăneni, un număr de 16 au obținut diplome de merit: ospiciul din Sibiu, pentru stupii de miere; blănurile din expoziția colectivă a Asociației Economice Transilvane; apoi persoane particulare din diferite localități ale Transilvaniei, majoritatea din Brașov și din județul Cluj, pentru grâu, secară, semințe de cîneapă, in, pentru iască și speciile confecționate din iască. Diplomă de merit au primit și mai mulți cultivatori de zarzavaturi, în special pentru diferite soiuri de cartofi, fasole și morcovi. Din Cluj Brassai József a trimis la expoziție un manuscris și desene privitoare la cultivarea fructelor, care s-a bucurat de un mare succes și a fost premiat cu diplomă de merit. S-au distribuit trei medalii de merit: Asociația Economică Transilvană a primit una pentru producția de grîne, porumb și semințe, Heinrich Gust din Brașov una pentru valorificarea părului de porc, iar Asociația Economică din Sibiu pentru lîna și blănurile prezentate¹⁷.

La expoziția temporară de fructe au fost prezenți din Transilvania mai mulți expozanți din județele Bihor, Arad și Maramureș.

Printre expozițiile temporare figura și cea de animale. Transilvania era destul de bine reprezentată și în acest sector. Numai de la Cluj au fost trimise 72 animale: boi, vaci, tauri, porci, oi și capre. Așezarea lor în expoziție a întîmpinat mari greutăți, animalele fiind apărate de ploaie și vînt numai printr-o prelată. Dintre expozanții clujeni patru au cîștigat: unul pentru vaci montane soi pur și încrustate, doi pentru oi și unul pentru porcine¹⁸. Dacă luăm în considerare faptul că în aceste sectoare ale expoziției au luat parte în majoritate mai ales marii moșieri, mai puțin cei cu proprietăți mai mici și deloc țărani, aceste rezultate pot fi calificate destul de slabe. Expoziția de animale (în grup) ale Asociației Economice Transilvane nu au fost deloc amintite. Deci aici putem conchide asupra situației economice a Transilvaniei, a lipsei de capital și a rămîinerii în urmă. Unde era asigurat capitalul și s-au dezvoltat unități agricole capitaliste în stil mare ca de exemplu la Arad și crescătoria de animale legată de fabrică, pe moșiile fraților Neumann din Arad. Această fabrică constituie un exemplu clasic al capitalizării agriculturii transilvănene. În pavilionul pentru agricultură, firma și-a expus toate produsele. Diversele ei soiuri de rachiu au obținut o medalie de merit, nouă sorturi de făină produse în moara cu aburi a fabricii au dobîndit diplomă de merit, iar pentru vitele și porcii îngrășați trimiși la expoziția temporară frații Neumann au primit de asemenea diplomă de merit¹⁹. Îngrășătoria de pe lingă rafinăria de spirt din Timișoara, îngrășătoria Kuffner și Guttman din Diosig, animalele grase

¹⁷ *Magyar Polgár*, nr. 196 din 28 august 1873, p. 2.

¹⁸ *Erdélyi Gazda*, nr. 20 din 30 mai 1873, p. 126; nr. 22 din 13 iunie 1873, p. 173.

¹⁹ *Erdélyi Gazda*, nr. 21 din 6 iunie 1873, p. 164—165.

prezentate de Mittelmann și D. Ferencz din Arad au obținut diplome de merit²⁰.

În grupa a treia a expoziției erau prezentate produsele industriei chimice. Din Transilvania au luat diplome de merit șapte persoane, pentru produse de ceară, clei, săpun, petrol și derivatele lor. De mențiune specială s-a bucurat expoziția de parfumuri a lui Bányay L. Károly din Cluj, care a participat și la expozițiile de la Paris și Londra²¹. El a obținut și la expoziția de la Viena o diplomă de merit. Medalie de merit au primit fabrica de luminări și săpun Tauffer și Gestettner din Cluj, precum și fabrica similară din Sibiu. Tot în cadrul grupei produselor chimice au participat din Transilvania fabrica de ulei de parafină și țitei din Oravița, ca și fabrica de sodă și chimicale din Maramureș, care însă — după cunoștința noastră — nu au obținut nici un premiu.

Cea de a patra grupă cuprindea articole alimentare și de lux. Aici, expozanții transilvăneni au câștigat 43 distincții. Dintre ele, pentru diferite vinuri s-au atribuit 25 diplome de merit; Societatea de export de vinuri din Mediaș și expoziția colectivă sibiană au dobândit câte o diplomă, iar celelalte diplome au fost câștigate de persoane particulare. Nouă persoane au primit medalie de merit. O medalie pentru progres, atribuită tot pentru vinuri, a primit Asociația Vinicolă Transilvană și contele Mikó Imre din Cluj. Asociația Economică Transilvană a câștigat o diplomă de onoare. Mulți admiratori și-a cucerit expozantul din Oravița, care a prezentat 119 butelii de rachiu de prune din anii 1856—72, și o carte în care descrie cea mai economicoasă metodă de preparare a acestei băuturi²².

S-a acordat și o diplomă de merit la doi producători de băuturi spirtoase. De asemenea, s-au mai înmînat diploma de merit pentru mezeluri²³.

Nu au lipsit din expoziție nici apele minerale din Transilvania. Locul de frunte îl ocupa apa de la Borsec²⁴.

În grupa a V-a, cea a țesătoriei, îmbrăcămînții și încălțămintei, diploma de merit au primit 20 transilvăneni, iar medalie de merit 10 persoane. Pentru pături și lucrările din postav expoziția colectivă a fabricii de postav și pături din Brașov, ca și prima fabrică de postav din Transilvania, de la Orlat, au primit diplome de merit, iar expoziția colectivă a mărfurilor de lână din Sibiu și Láng Márton din Brașov au primit pentru diferite postavuri medalie de merit. Pentru lucrări de funărie au fost distinse 3 persoane. În sectorul vestimentar cei premiați au fost la fel, persoane particulare. Pentru încălțămintă s-au conferit medalii. Asociației pantofarilor din Turda, expoziției comune a pantofarilor din Cluj și Sibiu și pentru doi pantofari din Tirgu Mureș. Pentru

²⁰ *Idem*, nr. 22 din 13 iunie 1873, p. 173; *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 11 din 6 iunie 1873, p. 171.

²¹ *Magyar Polgár*, nr. 72 din 29 martie 1873, p. 2; *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 12 din 10 iunie 1873, p. 189.

²² *Képes Kiállítási Lapok*, seria nouă, nr. 12 din 19 octombrie 1873, p. 94.

²³ *Magyar Polgár*, nr. 296 din 28 august 1872, p. 2.

²⁴ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 10 din 3 iunie 1873, p. 110—111.

lucrări de bumbac, pînă și lucruri de tăbăcărie, tot persoane particulare au cîștigat diploma de merit. Majoritatea premiaților au fost din orașele mari din Transilvania, adică din Brașov, Sibiu, Cluj, Tîrgu-Mureș.

Grupa a VI-a era destinată industriei pielii și cauciucului. Aici, cu diplomă de merit au fost premiate lucrările de curelărie, piei frumos decorate și trei perechi de piese de harnașament. Medalii de merit au obținut pentru cordoane și pentru piei²⁵.

În grupa a VII-a, a industriei metalurgice, au fost obținute 9 diplome de merit, pentru grilaje din fier forjat, vasele de aramă, vase emailate, lopeți și grape, un cazan, lucrări de lăcătușerie și arme, creațiile unor meșteri din Brașov, Sibiu, Alba Iulia²⁶. Aici menționăm faptul că s-a bucurat de multă apreciere și a cîștigat o medalie de merit o capodoperă confecționată în atelierul de căruțarie Porm și Klimesch din Cluj: un phaeton²⁷.

În grupa a VIII-a erau expuse lucrările din domeniul industriei lemnului, pentru mobile lucrate artistic și obiecte de butnărie s-au distins cu diplomă de merit 6 meșteri din Brașov, Cluj, Reghin și Sibiu. Medalie de merit au cîștigat cinci persoane din Brașov pentru parchetul de calitate deosebită, o masă de popice, un meșter din Reghin, pentru lucrările de butnărie și unul din Sibiu, pentru o masă de birou²⁸.

Grupa a IX-a cuprindea lucrări din piatră, lut și sticlă. Aici, remarcabilă a fost nu cantitatea exponatelor, ci calitatea lor. Deși diplome de merit au obținut numai doi meșteri clujeni, numărul expozanților a fost mai mare. Amintim aici interesanta expoziție personală a fabricantului de sticlă Zahn J. G. din Zlatna²⁹.

În grupa a X-a figurau produsele de mercerie. Orendt Mihály et Comp. au luat medalie de merit pentru lucrările de pielărie, iar Pattack Károly din Sibiu diplomă de merit pentru periile expuse.

În grupa a XI-a, cuprinzînd industria hîrtiei, Cserny Antal a primit diplomă de merit pentru o lucrare de compactorie ornamentală. La expoziție a participat și fabrica de hîrtie de la Zărnești.

Lucrări reușite au trimis la expoziție și diverse tipografii din Transilvania, după cum relatează „Gazeta Ilustrată a Expoziției”. Tipografia liceului reformat din Tîrgu Mureș, tipografia brașoveană a lui J. Gött și fiul, tipografia sibiană a urmașilor lui Closius, tipografia fraților Magyar din Timișoara și tipografia Pap Miklós a liceului din Cluj au fost reprezentate cu frumoase rezultate.

Grupa a XII-a era destinată artei grafice și desenului industrial. Dintre transilvăneni, aici au participat mai multe persoane, mai cu seamă fotografi. Peste tot, pe primul loc este amintit profesorul bistrițan Koller Károly, ale cărui fotografii înfățișau portul popular românesc, săsesc și maghiar, obiceiurile populare. Pentru aceste fotografii, grupate pe două panouri, Koller a luat premiul decernat bunului gust. Foto-

²⁵ *Magyar Polgár*, nr. 197 din 29 august 1873, p. 2.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Idem*, nr. 71 din 27 martie 1873, p. 2.

²⁸ *Idem*, nr. 197 din 29 august 1873, p. 2.

²⁹ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 9 din 28 septembrie 1873, p. 71.

graful sibian Schivert Albert a primit o diplomă de merit, iar fotograful Veress Ferencz din Cluj o medalie de merit³⁰.

În cadrul celei de a XIII-a grupe, a mecanicii și mijloacelor de comunicație, o medalie de merit a câștigat Henning Károly, care a prezentat o vană de baie ce se putea încălzi. Aici a figurat pentru prima oară ca exponat cea dintâi locomotivă, fabricată la Reșița (1872).

În cadrul grupei a XIV-a, XV, XVI, XVII (vezi nota 4) nu avem cunoștință despre existența vreunui exponat din Transilvania.

În grupa a XVIII-a, a arhitecturii și ingineriei civile, inginerul brașovean Bartsch P. a obținut o diplomă de merit cu proiectul unui poligon orășenesc de tir, la fel ca arhitectul Luckhard N., de asemenea brașovean, cu proiectul unui cartier de locuințe.

În grupa a XXI-a era expusă industria casnică. „Industria casnică internațională” din Europa a fost descoperită de lumea artelor pe timpul expoziției mondiale pariziene din 1867. Frumusețea ambianței materiale în care trăia populația satelor și succesul înregistrat la Paris l-au determinat pe Jacob Falke să organizeze sectorul „industrii casnice” la expoziția mondială de la Viena³¹. La această expoziție a avut loc prezentarea artei popoarelor Transilvaniei în fața lumii. Au fost atribuite 14 distincții, dintre care diplome de merit au obținut din județul Mureș pentru stofele țesute, covoarele brodate, pentru fețele de masă din bumbac și așternuturi, din județul Cluj Gregur Simion pentru diferite sculpturi în lemn. Medalie de merit au primit 11 expozanți: din Sibiu și Brașov pentru cordoane și briuri cu cusături, din Cluj pentru sumanele brodate, din Reghin și Brașov pentru blănurile de dame și mintene, mănăstirea fecioarelor Elisabetei pentru broderii, elevii școlii profesionale din Alba Iulia³².

Materialul expoziției populare românești a fost adunat de Xántus János. *Gazeta Transilvaniei* descrie obiectele expuse. Deasupra se află pictura unei femei îmbrăcate în port popular românesc. Autorul picturii e Kővári E. în anul 1873. În dulapuri sînt așezate 35 ștergare cu desene, diverse figuri, vreo 80 catrințe, unele din ele splendid colorate, brodate, 40 scoarțe de lînă cu minunate motive, 10 perechi de desagi și straițe de piele, „4 galantare sau dulapuri mici așezate pe masa lungă, acoperită cu sticlă, pline cu mîncei și brățare, cîteva bărbățești cusute cu arniciu, care cu mătase... sînt și cămăși întregi, cercei, coliere, ace de păr suflate cu argint sau cu aur. Mai încolo vreo 14 cingătoare sau brane de lînă în desene diverse, niște cojoace și vreo 8 pieptare lungi de piele cusute în culori, 1 glugă, 1 suman alb, 5 șerpere de piele, parte simple, parte cusute cu lînă; niște mosoare de lînă vopsită, însă totul lînă țurcană; un vâl de pănură; niște cizme și vreo 3—4 perechi de opinci; 1 cimpoi de piele; puține lucruri de meseriași, mai multe însă de dogari și de lingurari; vreo 10 fluier, pipe, țevi de

³⁰ *Idem*, nr. 6 din 20 mai 1873, p. 64; *Magyar Polgár*, nr. 197 din 29 august 1873, p. 2.

³¹ Kresz Mária, *A baranyai népi fazekasság hagyománya és a Zsolnay gyár*, în *100 éves a Pécsi porcelángyár*, Pécs, 1971, p. 45.

³² *Magyar Polgár*, nr. 197 din 29 august 1873, p. 2.

pipă, teacă cu cuțite, 3 rogojini, furcă, greblă...; în fine — circa un car de oale de la Banat și Ardeal³³.

Ziarul *Magyar Polgár* are cuvinte de laudă despre expoziția de artă populară românească: „...ele ocupă primul loc printre cele expuse, se poate simți că la acest popor talentul artistic s-a păstrat ca o moștenire... mesele, ștergarele și hainele de pat ale celor din județul Hunedoara sînt surprinzătoare atît ca ornamentație, cît și în privința coloritului. Oriunde am privi, întîlnim geniul artistic al acestui popor; desagii ciobanilor, splendidele modele ale catrinței româncei din județul Timiș, în zona de graniță cojocul alb brodat cu culori și care se închide într-o parte cu nasturi. Bluza de sărbătoare a româncei, confecționată din pînză de așternut, dar minunat brodată, cu multă răbdare și concepție artistică. Portul popular din Caraș și Năsăud s-ar potrivi și de îmbrăcăminte princiară³⁴.

Un sector interesant al expoziției de industrie casnică era așa-numitul „sat internațional“. Este înfățișat un sat întreg, care ne face cunoștință cu obiceiurile, moravurile, locuințele, îmbrăcămintea tuturor popoarelor din aproape toate țările Europei. Din Transilvania a fost expusă o casă românească, una sâsească și una secuiască, cu aranjamentul interior complet³⁵.

După cum am amintit, în expoziția mondială s-au încadrat și așa-zisele expoziții complementare. Acestea înfățișau rarități interesante care nu erau supuse aprecierii juriilor. În cadrul acestui sector a expus și Muzeul Ardelean. Înființat în 1859, muzeul participă în 1873 cu o colecție științifică interesantă la expoziția mondială. Organizatorul participării a fost profesorul Finály Henrik. El prezintă din biblioteca sa cîteva unicate. Muzeul a mai dus la Viena, de la secția de numismatică, monede din anii 1528—1690, foarte interesante piese din epoca pietrei, a bronzului și din epoca romană, dintre acestea remarcîndu-se ca interesante și rare tăblițele cerate; de asemenea, au fost duse la Viena și piese din epoca medievală.

Expoziția mondială de la Viena din 1873 a avut un mare succes. Ea a fost vizitată de peste două milioane de oameni. Expoziția nu a fost o gală a invențiilor de răsunset, ci ea a prezentat modul în care au fost perfecționate invențiile existente. *Gazeta Magyar Polgár* dă următoarea caracterizare expoziției: „Se poate vedea în expoziție tot ce au proiectat științele, ceea ce au creat artele, ceea ce a făurit sirguința și ceea ce s-a transmis prin comerț³⁶, ea fiind o demonstrație masivă a rezultatelor obținute de hărnicia și spiritul omului³⁷.

Scopul comitetelor de organizare din Transilvania nu a fost numai acela ca numărul expozanților să fie cît mai mare, ci și ca expoziția să fie vizitată de cît mai mulți oameni. Corporațiile și asociațiile meșteșugărești au organizat colecte, baluri, ale căror venituri fură împărțite

³³ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 50 din 28 iunie/10 iulie 1873, p. 2; *Telegraful Român*, nr. 9 din 1/13 februarie 1873, p. 35.

³⁴ *Magyar Polgár*, nr. 31, din 7 februarie 1873, p. 2.

³⁵ *Képes Kiállítási Lapok*, nr. 4 din 15 mai 1873, p. 38—40.

³⁶ *Magyar Polgár*, nr. 89 din 19 aprilie 1873, p. 2.

³⁷ *Ibidem*.

doritorilor pentru cheltuielile de drum, spre a putea vedea expoziția. „Scopul expoziției este pentru un popor de a trage foloasele în fiecare ramură obținute de alte țări” — scria *Telegraful Român*³⁸. *Gazeta Transilvaniei* atrage de asemenea atenția românilor din Transilvania ca expoziția să fie vizitată de cât mai mulți oameni. „Cît mai mulți să vină la Viena și la expoziție pentru ca să învețe să se folosească de produsele spiritului omenesc pe viitor atît în interesul propriu cît și al patriei, al națiunii. Nu este om care nu ni poate învăța mii de lucruri din expoziție. Trebuie văzută expoziția ca să se trezească neamul românesc, să vadă cum vor fi subjugați nu peste mult timp dacă nu se trezesc, nu învață tehnica, mecanica că n-o să mai poată lupta pentru existență”³⁹. E necesar ca și românii din Transilvania să părăsească politica de retragere și să treacă la o activitate mai dezvoltată, pentru a fi cunoscuți pe plan european — subliniază *Telegraful Român*⁴⁰. Un accent deosebit se pune pe vizitarea expoziției privitoare la învățămînt: „și noi avem nevoie de științele exacte, de matematici și de mașini . . . spre a putea înainta . . . sîntem rămași în urmă, noi avem numai belșug economic, dar știința și tehnica lipsesc”⁴¹. „Veniți cît mai mulți să vedeți cum trăiesc agricultorii, cum folosesc științele în agricultură, ce mașini agricole sînt, cum trebuiesc crescute animalele. Profesorii să vină să vadă cum a evoluat știința predării în școli . . .”⁴² Societatea studenților români din Viena, „România Jună”, care era un loc obișnuit de întîlnire a românilor care au trecut prin Viena, a oferit găzduire și la sediul Societății. În acest chip se căuta să fie ajutați românii din Transilvania, pentru ca dintre ei cît mai mulți să poată vizita expoziția.

*

Expoziția mondială din 1873 a constituit un moment foarte important din punct de vedere al dezvoltării economice a Transilvaniei. Avîntul economic general din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a manifestat prin remarcabile rezultate atît în industrie, cît și în agricultură. Prezentarea acestor rezultate în fața lumii a făcut posibil ca și produsele industriei și agriculturii transilvănene să-și cîștige piețe de desfacere, ceea ce ar fi dus la înviorarea comerțului, la creșterea capitalului, la o înflorire generală a economiei. Pe de altă parte însă, expoziția a dovedit că, din punctul de vedere al nivelului european de dezvoltare al economiei capitaliste, industria și agricultura Transilvaniei erau încă foarte înapoiate față de țările capitaliste avansate. Existau puține întreprinderi industriale mari, predominînd mica producție de mărfuri, meșteșugarii individuali fiind în număr preponderent.

³⁸ *Telegraful Român*, nr. 63 din 5/17 august 1873, p. 212.

³⁹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 49 din 24 iunie/6 iulie 1873, p. 2.

⁴⁰ *Telegraful Român*, nr. 59 din 22 iulie/3 august 1873, p. 225.

⁴¹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 46 din 14 iunie 1873, p. 1—2.

⁴² *Idem*, nr. 49 din 24 iunie/6 iulie 1873, p. 2.

În cadrul expoziției de la Viena, în ceea ce privește industria din Transilvania expun, după cum am văzut mai mult marile societăți ale industriei extractive cât și prelucrătoare, concentrate în bazinul Văii Jiului, Hunedoarei, la Baia Mare etc., majoritatea cu capital străin. Dintre produsele expuse de români s-au remarcat mai mult exponatele meșteșugărești și de artă populară, mai puțin cele industriale, dovedind și prin aceasta numărul mic al elementelor burgheziei industriale recrutate din sînul populației românești. De altfel, este bine cunoscut faptul că în această vreme burghezia românească a ocupat un loc important în credit și comerț și mai puțin în industrie. (Singura fabrică românească participantă la expoziție era cea de hîrtie de la Zărnești).

În schimb, în agricultură, deși numărul gospodăriilor țărănești mici și mijlocii era covârșitor: în Transilvania, nivelul scăzut al productivității nu a permis relevarea nici participarea acestora la expoziție decît într-un număr foarte mic, în cadrul Asociațiilor agricole. Rezultate remarcabile au putut prezenta în domeniul agricol numai marii moșieri, proprietarii latifundiilor organizate după sistemul capitalist care dispuneau de suficient capital.

Expoziția mondială de la Viena din 1873, așa cum au remarcat contemporanii, prin amploarea ei, prin felul de organizare și prin exponate a atras atenția nu numai a cercurilor economice interesate, ci și a opiniei publice, ea fiind viu comentată în presa vremii. Expoziția mondială a fost o întrecere pașnică, cu această ocazie străinătatea putînd afla despre progresul economic înregistrat în Transilvania, iar pe de altă parte transilvănenii au putut cunoaște cuceririle economiei și culturii din străinătate, toate acestea contribuind la promovarea progresului. Așa cum scria și *Gazeta Transilvaniei*: „expoziția este în adevăr mai minunată și mai presus decît oricîte s-au scris despre dînsa; expozițiune în adevăr universală”⁴³.

ANA MARIA ARDOS

ÜBER DIE TEILNAHME SIEBENBÜRGENS AN DER WELTAUSSTELLUNG IN WIEN (1873)

(Zusammenfassung)

Nach dem Ausgleich von 1867 beschleunigte sich in Siebenbürgen die kapitalistische Entwicklung. Als Folge davon stellten zahlreiche Produzenten ihre Erzeugnisse auf der Weltausstellung in Wien aus. 172 von diesen erhielten Medailles, hauptsächlich Einzelerzeuger und kleine Handwerker. Hieraus ergibt sich, dass trotz des wirtschaftlichen Aufschwungs die kapitalistische Produktionsform im Vergleich zum europäischen Stand noch recht zurückgeblieben war. Grosse Unternehmen gab es nur wenige, vorherrschend war die kleine Warenproduktion.

⁴³ *Képes Kiállttási Lapok*, seria nouă, nr. 14 din 9 noiembrie 1873, p. 106; și *Gazeta Transilvaniei*, nr. 44 din 7/19 iunie 1873, p. 3.

Unter den Auststellungsstücken der Rumänen fielen besonders die Erzeugnisse des Handwerks und der Volkskunst auf und errangen einen grossen Erfolg. Dies wurde auch in der zeitgenössischen Presse des In- und Auslandes hervorgehoben. Es war aber ein Beweis für das Fehlen eines rumänischen industriellen Bürgertums und betonte die bekannte Tatsache, dass in dieser Zeit das rumänische Bürgertum, das im Kredit- und Bankwesen einen wichtigen Platz einnahm, in der Industrie sehr schwach vertreten war.

Die Weltausstellung von 1873 in Wien war vom wirtschaftlichen Standpunkt ein friedlicher Wettbewerb. Die Teilnahme der Siebenbürger war gewiss sehr nützlich; das Ausland, die ganze Welt lernte die Reichtümer, die Entwicklungsmöglichkeiten und -bestrebungen Siebenbürgens kennen, die Siebenbürger hingegen konnten sich mit den Ergebnissen der wirtschaftlichen Entwicklung Europas bekanntmachen. Daher kann man behaupten, die Wiener Wirtschaftsausstellung von 1873 habe eine wichtige Rolle im Antrieb und Aufschwung des wirtschaftlichen Fortschritts in Siebenbürgen gespielt.